

ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ ФОРМУВАННЯ РЕГІОНАЛЬНОЇ СИСТЕМИ УПРАВЛІННЯ КОНКУРЕНТОСПРОМОЖНІСТЮ

У статті запропоновано регіональну систему управління конкурентоспроможністю, сформульовано її складові. Детально розглянуто цільову підсистему (сформульовано регіональні цілі трьох рівнів), наукові підходи та методи управління, організаційні форми. Запропоновано організаційні структури управління конкурентоспроможністю регіону на трьох рівнях.

This article proposes a system of regional competitiveness, formulated its components. Further considered by the target subsystem (formulated regional targets three levels), scientific approaches, management techniques, organizational forms (proposed organizational structure of the competitiveness of the region at three levels).

Постановка проблеми у загальному вигляді. Модель розвитку в Україні та її регіонах, яка заснована на виробництві та експорті продукції з низькою доданою вартістю, себе вичерпала, тому що це не шлях підвищення конкурентоспроможності території. Підтвердженням тому такі дані: у 2010 році Україна в четвертий раз взяла участь у Щорічному рейтингу конкурентоспроможності країн світу, відповідно до якого вона перебуває на 57-у місці з 58-і прорейтингованих країн [1, с.6-14]. У рейтингу Всесвітнього економічного форуму за 2009-2010 роки Україна зайняла 82-у позицію серед 133 країн, опустившись відразу на 10 позицій у порівнянні за результатами досліджень 2008-2009 років [2, с.8]. Крім того, у цей час істотно зменшилися можливості держави вирішувати проблеми регіонального розвитку із застосуванням традиційних методів надання субвенцій і трансфертів з державного бюджету, тому що головною метою сьогодишніх реформ є оптимізація бюджетних витрат. Це означає, що в новій регіональній політиці принцип рівності, що застосовувався дотепер, повинен буде уступити місце принципу конкуренції. Сьогодні необхідно формування територіальних лідерів, регіонів-локомотивів, розвиток яких повинен сприяти прагненню інших регіонів поліпшити свої позиції. При цьому благополуччя в регіонах буде залежати від якості та ефективності роботи на місцевому рівні управління. Усе активніше піднімаються питання вдосконалення системи управління, у тому числі становлення діючої регіональної влади, розробки ефективної регіональної політики.

Аналіз досліджень і публікацій останніх років. Проблема управління розвитком регіону в контексті підвищення його конкурентоспроможності присвячені роботи таких провідних вчених як П. Ю. Беленький, М. І. Долішній, Л. Л. Ковальська, Н. Я. Калюжнова, З. В. Герасимчук, В. Л. Галушак, Н. А. Мікула та ін. Вивченню теоретичних аспектів конкуренції та конкурентоспроможності присвячені роботи закордонних вчених: М. Портера, П. Кругмана, В. Лівіла, Л. Багга, Д. Веспера, Б. Зайделя, В. Оатса, Дж. Ромера, М. Шротена та ін.

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми. Наявні дослідження вимагають подальшого вдосконалення, тому що єдиного підходу до побудови цілісного та збалансованого управління конкурентоспроможністю регіону, покликаного забезпечити стабільне формування та розвиток його конкурентних переваг у швидко мінливих умовах зовнішнього середовища, не сформовано.

Постановка завдання. Завдання даної статті полягає у формуванні теоретичних основ створення системи управління конкурентоспроможністю регіону, детального розгляду її складових.

Виклад основного матеріалу дослідження. Конкурентоспроможність регіону характеризується його здатністю забезпечувати високий рівень життя населення та доходу власникам капіталу, а також ефективно використовувати при виробництві товарів і послуг наявний у регіоні потенціал. Управління конкурентоспроможністю регіону – це сукупність спланованих дій (обґрунтованих управлінських рішень) органів регіональної влади та місцевого самоуправління, спрямованих на економічні об'єкти регіону, процеси та осіб, що беруть у ньому участь (бізнес, громада) з метою створення та підтримки конкурентних переваг (більше вигідних позицій регіону в конкурентній взаємодії з іншими територіями) і забезпечення конкурентоспроможності регіону.

Тобто регіональні органи виконавчої влади, органи місцевого самоврядування із залученням територіальної громади та бізнесу – суб'єкт управління, а об'єкт управління – потенціал регіону: природно-ресурсний, трудовий, економічний, інвестиційний, інноваційний, інфраструктурний, фінансовий, рекреаційний, вплив на який дозволить досягти поставлених цілей і завдань. Система управління конкурентоспроможністю регіону являє собою сукупність взаємозалежних і взаємодіючих між собою елементів, що утворює певну цілісність і єдність, і покликана підтримувати та підсилювати дії факторів позитивного впливу, які дають регіону як соціально-економічній системі конкурентні переваги, а також усувати фактори, що негативно діють на регіон та створюють погрозу його розвитку. Складовими системи управління конкурентоспроможністю регіону є наступні (рис. 1):

1) Цільова підсистема – це сукупність глобальних, стратегічних та локальних цілей регіону. Побудова цієї підсистеми передбачає наявність дерева цілей, в якому загальною та головною ціллю є створення самостійного високорозвиненого та конкурентоспроможного регіонального господарського комплексу, що відповідає вимогам сучасного ринкового середовища, соціальної орієнтації економіки та інтеграції регіону в систему взаємовигідних і рівноправних зв'язків на державному та міжнародному рівнях. Цілями першого рівня є глобальні цілі, наприклад, – вихід та збереження позицій регіону на державному та міжнародному ринку, забезпечення геополітичної стабільності, збереження територіальної цілісності.

Цілями другого рівня можуть бути такі стратегічні орієнтири підвищення конкурентоспроможності регіонів, як підвищення рівня та якості життя населення, забезпечення сталого розвитку регіональної економічної системи, забезпечення внеску регіону в конкурентоспроможність національної економіки та національну безпеку. Цілями третього рівня можуть бути такі локальні цілі, як, наприклад, зміцнення ресурсного потенціалу регіону, розвиток інфраструктури регіону, реалізація інноваційної політики регіону, розвиток людського потенціалу, створення організаційних структур системи управління конкурентоспроможністю регіону.

Цілі містять завдання, які вирішуються через визначені заходи, засоби, механізми та наявні ресурси. Однак необхідно відзначити, що і локальні, і стратегічні цілі повинні ставитися з урахуванням пріоритетів, сформульованих у Державній стратегії регіонального розвитку до 2015 року та у Стратегіях розвитку кожного регіону на період до 2015 року. Це створює можливість формування та розвитку конкурентних переваг регіону.

- 2) Підсистема, яка забезпечує всі необхідні компоненти для рішення завдань, поставлених у цільовій підсистемі. Це – інформаційне забезпечення, ресурсне забезпечення, кадрове забезпечення, методичне забезпечення, правове забезпечення;
- 3) Підсистема організації управління включає розробку управлінських рішень та їх реалізацію, аналіз і прогнозування, координацію функціонування та регулювання системи управління;
- 4) Підсистема, що управляється, тобто це об'єкт управління;
- 5) Організаційно-економічний механізм, що представляє сукупність науково обґрунтованих підходів та принципів, методів управління, організаційних структур та їх функцій, необхідних ресурсів, їх джерел та способів розподілу.

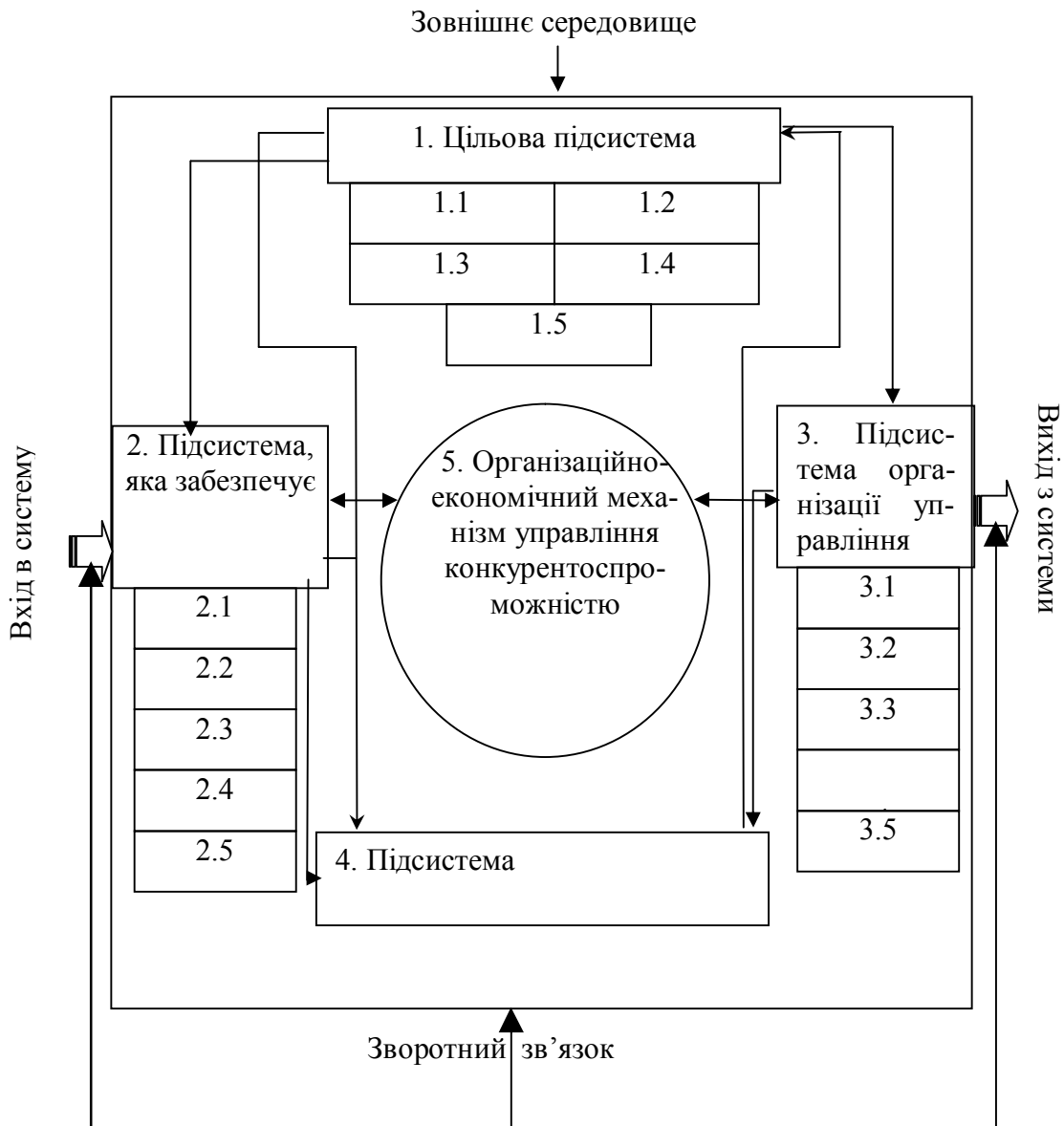

Рис. 1. Складові системи управління конкурентоспроможністю регіону

Науковими підходами в управлінні конкурентоспроможністю регіону є: системний, інноваційний, комплексний, глобальний, процесний, структурний, ситуаційний, поведінковий. Особливо важливо акцентувати увагу на необхідність застосування в регіональній системі управління конкурентоспроможністю таких наукових підходів, як підхід на основі виявлення та поглиблення ключової компетенції регіону, що дозволяє сконцентрувати в регіоні економічно кошовні види діяльності в секторах спеціалізації, створити умови для розвитку допоміжних і підтримуючих видів діяльності.

Під ключовою компетенцією регіону варто розуміти ті види економічної діяльності, які здатні забезпечити унікальність і привабливість регіону та у яких в регіоні є істотні конкурентні переваги, а також сукупність необхідних для їхнього розвитку підтримуючих і допоміжних видів економічної діяльності, специфічного ресурсного потенціалу та можливостей. Реалізація даного підходу здійснюється у вигляді наступного алгоритму:

1. Аналіз внутрішнього середовища регіону, оцінка його ресурсного потенціалу, а також параметрів попиту на регіональні продукти, іміджу регіону в зовнішньому середовищі.
2. Виявлення ключової компетенції регіону відповідно до результатів оцінки внутрішнього та зовнішнього середовища, ресурсного потенціалу регіону.

3. Сегментація ринку та позиціонування регіону відповідно до обраної ключової компетенції.
4. Формування комплексу заходів щодо розвитку видів економічної діяльності, об'єктів інфраструктури, що підтримують ключову компетенцію та сприяють її найбільш повному розкриттю і наступній диференціації.
5. Розробка критеріїв ефективності та вимог, які повинні пред'являтися до секторів і видів діяльності, що підтримують ключову компетенцію регіону.
6. Формування регіональної стратегії та програми підвищення конкурентоспроможності регіону на основі виявлення та поглиблення його ключової компетенції, формування підтримуючого його середовища.
7. Практична реалізація регіональної стратегії та програми підвищення конкурентоспроможності, а також здійснення моніторингу їхньої реалізації з метою внесення поточних коректувань.

Головним критерієм використання цього підходу є наявність у регіоні яскраво вираженої спеціалізації, чіткого місця та положення в системі міжрегіонального та міжнародного поділу праці. Головною перевагою даного підходу до підвищення конкурентоспроможності регіону є те, що його використання дозволяє сконцентрувати на території регіону економічно коштовні види діяльності, а, отже, створити умови для прибутковості та росту продуктивності праці. Підхід на основі використання зовнішніх можливостей розвитку регіону, що дозволяє виявити та використовувати зовнішні можливості розвитку та сприяє інтеграції економіки регіону в систему міжрегіонального та міжнародного поділу праці. Виявлення зовнішніх можливостей розвитку регіону та формування відповідних умов (середовища, передумов, базової інфраструктури) на території регіону дозволили б найбільше ефективно скористатися цими можливостями.

Реалізація даного підходу здійснюється у вигляді наступного алгоритму:

1. Структурний аналіз економіки та комплексна оцінка ресурсного і економічного потенціалу регіону з метою з'ясування «стартових» умов розвитку та потреб у ресурсах.
2. Аналіз зовнішнього середовища, виявлення реальних або потенційних можливостей розвитку та залучення ресурсів.
3. Оцінка поточної конкурентоспроможності основних секторів економіки регіону та розробка заходів по її підвищенню, включаючи комплекс маркетингових заходів.
4. Формування комплексу заходів щодо розвитку базової інфраструктури (транспортної, соціальної, енергетичної та ін.).
5. Формування комплексу заходів щодо підвищення інвестиційної привабливості регіону.
6. Формування регіональної стратегії та програми підвищення конкурентоспроможності регіону.
7. Практична реалізація регіональної стратегії та програми підвищення конкурентоспроможності, а також здійснення моніторингу їхньої реалізації з метою внесення поточних коректувань.

Комбінований підхід представляє комбінацію перших двох підходів. З одного боку, він спрямований на поглиблення ключової компетенції регіону, нарощування внутрішніх конкурентних переваг, а з іншої сторони на створення базових умов для використання існуючих можливостей, які надані зовнішнім середовищем.

Наукові принципи регіональної системи управління конкурентоспроможністю: системності, спеціалізації, довгостроковості, наступності, адаптивності, мобілізації, балансу інтересів, мінімізації ризиків, зворотного зв'язку. Методи регіонального регулювання конкурентоспроможності – це адміністративно-правові, програмно-цільові, прямі (різні форми субвенцій, субсидій, дотацій, пільг), непрямі (заходу регулювання кредитно-фінансових, валютних, митно-тарифних угод, податкової, амортизаційної політики).

Що стосується програмно-цільових методів, то необхідно відмітити, що кількість регіональних програм надмірна та не завжди обґрунтована, тому їх реальний вплив на

поліпшення ситуації в регіонах не дає відчутних результатів. У Європейському Союзі діє програма по конкурентоспроможності та інноваціям, яка розрахована на 2007-2013 роки.

У регіонах України доцільно також розробити стратегію та програму по конкурентоспроможності. У даному напрямку працює Дніпропетровська обласна державна адміністрація, яка підписала з Фондом «Ефективне Управління» і провідною міжнародною консалтинговою компанією Monitor Group угоду про співробітництво в рамках проекту по розробці Стратегії підвищення конкурентоспроможності економіки регіону, а також розробці діючих механізмів практичного впровадження рекомендацій, запропонованих у Стратегії [3].

Також важливо, щоб розроблювальні програми ґрунтувалися на пріоритетах, сформульованих у державних і регіональних стратегіях, і сприяли формуванню та розвитку конкурентних переваг регіонів. Необхідно якісне наповнення прийнятих програм, які б давали можливість розвитку інноваційного потенціалу регіону, створенню інноваційної інфраструктури; оптимальна кількість програм, яка обумовлена ефективністю (мірою відповідності витрат з результатами), а також результативністю (мірою відповідності результатів поставленим цілям, прямими позитивними впливами на соціальну, демографічну, екологічну ситуацію в регіоні, а також на визначальні параметри економічного розвитку). Що стосується організаційних структур по управлінню конкурентоспроможністю регіону, то поряд з органами виконавчої влади в регіоні повинні бути і консультативні органи із представниками громади та бізнесу.

Зокрема, у європейських країнах серйозні прерогативи в розвитку територій представляються неурядовим організаціям, консультативним органам із представниками бізнесу, громади. Широке поширення одержали такі організації, як агентства регіонального розвитку, фонди регіонального розвитку. У регіонах України для забезпечення ефективності управління конкурентоспроможністю доцільно:

1. Формування Ради по конкурентоспроможності при обласній адміністрації, що складається з лідерів регіональних громадських організацій, керівників бізнесу та обласної адміністрації. Дана Рада визначає пріоритетні напрямки роботи, представляє інтереси громадськості під час обговорення напрямків розвитку регіону, якщо є потреба надає методичну підтримку в рішенні різних питань, сприяє підвищенню ефективності діяльності обласної державної адміністрації.
2. Створення Виконавчого комітету регіонального розвитку, що складається із представників районної влади та місцевого бізнесу, а також керівників робочих груп. Даний комітет сприяє виконанню запланованих заходів, забезпечує погодженість дій у рамках ініціатив по регіональному розвитку, працює як інформаційний центр для громадськості.
3. Формування робочих груп регіонального розвитку, які складаються із представників районів області, міста, команди приваблюваних по необхідності місцевих експертів по окремим напрямкам. Працюють над практичним впровадженням пріоритетів, певних у стратегіях, беруть участь в обговоренні заходів провідних економічних суб'єктів регіону, аналізують існуючий стан і розробляють рекомендації з удосконалення бізнес-клімату в регіоні.

Управління конкурентоспроможністю на регіональному рівні повинне включати конкретні заходи та методичний апарат для їх реалізації (табл. 1).

Таблиця 1

Методичний апарат, що використовується для реалізації заходів щодо управління конкурентоспроможністю регіону

Назва заходу	Методичний апарат
1	2
Оцінка реального рівня конкуренто-спроможності регіону	Факторний аналіз. Використання методології маркетингу
Формування системи цілей управління	Стратегічне планування
Формування умов управління конкурентоспроможністю	Використання методів сучасного менеджменту

1	2
Розробка комплексу управлінських мір	Стратегічне планування
Реалізація управлінського впливу	Використання методів сучасного менеджменту
Моніторинг стану конкурентоспроможності на основі цільових показників	Використання методології моніторингу, збору та обробки інформації на основі сучасних інформаційних технологій
Коректування цілей, умов управління, управлінських впливів на конкурентоспроможність регіону	Реалізація принципу зворотного зв'язка

Що стосується необхідних ресурсів, їхніх джерел і способів розподілу, то сьогодні важливі здатності та бажання регіональної влади, бізнесу, громади швидко адаптувати існуючі ресурси, а також розвивати та створювати нові. У даному напрямку доцільно привести приклад Одеського регіону, що реалізує проект Європейського Союзу та Організації Об'єднаних Націй «Місцевий розвиток, орієнтований на громаду». Дії даного проекту, насамперед, спрямовані на такі сфери, як охорона здоров'я, навколишнє середовище, енергозбереження, водопостачання. Проектом передбачається, що із засобів Європейського Союзу та Організації Об'єднаних Націй фінансується 50 %, 45 % – із засобів бюджету та бізнесу, 5 % – засоби громади [4]. Такий механізм фінансування дає можливість вирішити значну кількість як економічних, так і соціальних проблем, при цьому зменшуючи навантаження на обласні та місцеві бюджети. Що стосується зовнішнього середовища, то недосконалість правової системи, а саме: відсутність єдиної стратегічної лінії розвитку законодавства; часті зміни концептуальних підходів, що стосується правового регулювання тих або інших аспектів державної політики; надмірний динамізм нормативної бази, відсутність її структурування; протиріччя по змісту актів різного рівня юридичного значення; наявність пробілів у правовому регулюванні стримує розробку діючого механізму управління конкурентоспроможністю на регіональному рівні [5]. Незважаючи на наявність ряду документів по розвитку конкурентного середовища, наприклад таких, як Закон України «Про Антимонопольний комітет України», «Про захист від несумлінної конкуренції», «Про захист економічної конкуренції», вітчизняне законодавство в області регламентації конкурентних відносин не відповідає реаліям ринкової економіки сучасного рівня. Тому необхідна наявність конкурентного законодавства, стандартів, методик, інструкцій.

Висновки і перспективи подальших розробок. Таким чином, наростання швидкості змін, дефіцит ресурсів, глобалізація конкуренції, вимога міжнародної стандартизації – все це викликає неминучість системного підходу до формування управління конкурентоспроможністю на регіональному рівні. Головною характеристикою ефективності управління конкурентоспроможністю регіону виступає здатність регіону формувати, постійно оновлювати та розвивати свої конкурентні переваги. Необхідно формування системи управління регіональною конкурентоспроможністю, якісне наповнення її підсистем, що дозволить організувати ефективну роботу з формування та розвитку конкурентних переваг регіону та тим самим забезпечити на належному рівні конкурентоспроможність регіону.

Список використаної літератури

1. Тихомирова І. Эффективная неэффективность или превысят ли ожидания статистический негатив? / И. Тихомирова, В. Данько, Н. Палий // Зеркало недели. – 2010. – № 20. – С. 6–14
2. Изосимова Н. Конкурентоспособность Украины после кризиса: десять ступенек вниз / Н. Изосимова / Зеркало недели. – 2010. – № 25. – С. 8.
3. Стратегія підвищення конкурентоспроможності Дніпропетровської області [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://gorod.dp.ua>.
4. Проект ЄС та ООН «Місцевий розвиток, орієнтований на громаду» [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://qlasweb.com/index.php/default/40928/odessa>.
5. Конкурентоспроможність територій: [практ. посіб.] / [А. Ткачук, В. Толкованов, С. Марковський та ін.]. – К.: Легальний статус, 2011. – 252 с.

Прийнято до друку 11.04.2011